

УДК 347.77/ .78

О.Г. Кириленко

НАУКОВІ ТА ПРИКЛАДНІ ЗАВДАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ З ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

У статті здійснено аналіз основних підходів до організації діяльності з охорони інтелектуальної власності в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського. На основі дослідження наукових і прикладних аспектів правової охорони об'єктів інтелектуальної власності в бібліотечно-інформаційній діяльності, виявлено основні актуальні завдання, за якими відбувається вдосконалення цієї діяльності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, наукова діяльність бібліотек, охорона об'єктів інтелектуальної власності.

А.Г. Кириленко

НАУЧНЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ЗАДАЧИ В ДЕЯЛЬНОСТИ ПО ОХРАНЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКЕ УКРАИНЫ ИМЕНИ В.И. ВЕРНАДСКОГО

В статье осуществлен анализ основных научных подходов к организации деятельности по охране интеллектуальной собственности в Национальной библиотеке Украины имени В.И. Вернадского. На основе исследования научных и прикладных аспектов правовой охраны объектов интеллектуальной собственности в библиотечно-информационной деятельности, определены основные задачи, решение которых способствует усовершенствованию этой деятельности.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, научная деятельность библиотек, охрана объектов интеллектуальной собственности.

О. Kyrylenko

SCIENTIFIC AND APPLIED ASSIGNMENTS IN THE INTELLECTUAL PROPERTY PROTECTION ACTIVITIES OF THE VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

The article analyzes the main approaches to the organization of intellectual property protection activities in the Vernadsky National Library of Ukraine.

The main current assignments, that improve the intellectual property legal protection in the library and information activities on the basis of its scientific research and applied aspects, are identified.

Keywords: intellectual property, libraries' scientific activities, intellectual property protection.

Зростання електронних інформаційних ресурсів та прискорений розвиток інформаційних технологій в останнє десятиліття ХХІ ст. актуалізує проблеми формування цифрового комунікативного середовища бібліотек і по-

требує дослідження правових питань функціонування бібліотек. Серед перспективних напрямів слід визнати дослідження діяльності бібліотек в аспекті дотримання основних положень авторського і суміжних прав у форму-

ванні бібліотечних ресурсів, представленні їх у мережі Інтернет, створенні інтелектуальних продуктів, послуг та умов їхнього використання в бібліотечно-бібліографічному обслуговуванні користувачів.

Актуальність проблеми в дотриманні вимог законодавства з інтелектуальної власності в бібліотеках України обумовлена орієнтацією на Європейський інформаційний простір і зростанням у ньому частки електронних інформаційних ресурсів бібліотек нашої держави та представлених для вільного доступу в мережі Інтернет. Враховуючи, що інформаційні ресурси бібліотек відбивають знання, які є результатом інтелектуальної діяльності, саме тому їх слід розглядати як об'єкти авторського права. Виходячи з цього, бібліотеки, з одного боку, повинні забезпечити право кожного користувача на вільний доступ до інформації, а з другого – повинні забезпечувати правову охорону інтелектуальної власності, дотримання вимог авторського права під час використання інформаційних ресурсів у межах бібліотеки та мережі Інтернет. Авторське право є складовою цивільного законодавства України, яке регулює комунікаційні відносини з використання творів науки, літератури і мистецтва, що є надзвичайно важливим для бібліотечно-бібліографічної та наукової діяльності бібліотеки. Сучасний стан розвитку інформаційної діяльності бібліотеки вимагає вирішення проблеми розробки концептуальних, теоретичних і методологічних підходів до визначення сутності поняття «інтелектуальна власність у бібліотечній діяльності» та реалізації нагальних завдань з охорони інтелектуальної власності в інформаційно-комунікативному середовищі.

Мета статті – теоретичне обґрунтування наукових підходів і практичних напрямів діяльності відділу з охорони інтелектуальної власності НБУВ, здатних вирішувати актуальні проблеми формування електронних інформаційних ресурсів та надання доступу до них користувачам бібліотеки.

У бібліотечній справі проблеми авторського права та інтелектуальної власності активно висвітлюються в професійних наукових і практичних виданнях, обговорюються на різного рівня форумах тощо. Проблематику діяльності бібліотек у сфері інтелектуальної

власності та авторського права досліджували такі вітчизняні науковці, як: Ю.І. Артемов, Г.В. Шемаєва, П.Д. Макаренко, Л.А. Литвинова, Р.В. Поліщук [1-6].

Проблеми вдосконалення законодавства про авторське право Ю.І. Артемов розглядає через призму особливостей формування електронних інформаційних ресурсів бібліотек та доступу до них користувачів. Він визначає, що подальше вдосконалення авторського права та законів про бібліотеки й бібліотечну справу має бути спрямоване на виокремлення наукових бібліотек із загального числа книгозбірень із наданням їм більших прав у частині створення й поширення електронних ресурсів [1].

Комунікаційні аспекти інтелектуальної власності порушуються в публікаціях Г.В. Шемаєвої, П.Д. Макарова, де визначається місце бібліотеки в комунікаційній інфраструктурі інтелектуальної власності України. Вони відмічають, що бібліотечну спільноту в сучасних умовах турбують питання інтелектуальної власності, зокрема авторського права, пов'язані з оцифруванням бібліотечних фондів та використанням творів в електронній формі, що посилює роль бібліотек як елементу комунікаційної інфраструктури інтелектуальної власності [2-4].

Основні проблеми інтелектуальної власності, що необхідно вирішувати бібліотекам: організація обміну інформацією та авторське право; збереження та консервація документів і авторське право; бібліотеки як посередники між документами і читачами; доступність бібліотечних ресурсів у зв'язку з використанням нових інформаційних технологій, – визначено Р. Поліщуком [5].

Аналіз проблем, представлених у публікаціях науковців та практиків, свідчить про необхідність розвитку в провідних бібліотеках України нового напрямку діяльності, пов'язаного з дослідженням теоретичних і прикладних аспектів охорони інтелектуальної власності. Цей напрям досліджень для вітчизняного бібліотекознавства є інноваційним і потребує подальшого розвитку в реалізації завдань функціонування бібліотек у цифровому середовищі. З метою дослідження теоретичних і прикладних проблем охорони об'єктів

інтелектуальної власності, інтелектуальних майнових прав НБУВ, у вересні 2014 р. створено відділ з охорони інтелектуальної власності. Серед основних наукових і прикладних напрямів діяльності відділу визначено:

– дослідження проблем охорони інтелектуальної власності та авторського права в бібліотечно-інформаційній сфері;

– забезпечення функціонування правової охорони об'єктів інтелектуальної власності НБУВ;

– розробка нормативних документів НБУВ, що регулюють правові відносини з охорони інтелектуальної власності;

– проведення наукових та навчальних заходів з питань інтелектуальної власності.

Відділ з охорони інтелектуальної власності, починаючи з жовтня 2014 р. в межах розділу «Інформаційно-комунікаційна діяльність наукової бібліотеки з консолідації та охорони інтелектуальних інформаційних ресурсів» науково-дослідної теми Інституту бібліотекознавства НБУВ «Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек як фактор розвитку суспільства знань» (2014-2016) досліджує проблеми інтелектуальної власності на інформаційні продукти і послуги, що динамічно розвиваються в процесі бібліотечно-бібліографічної, інформаційно-аналітичної та наукової діяльності НБУВ, проблеми охорони авторського права в мережі Інтернет. Мета цього дослідження полягає в розробці наукових підходів щодо дотримання прав інтелектуальної власності у бібліотечно-інформаційній діяльності та створенні інформаційних продуктів і послуг, внесенні змін до відповідних нормативно-методичних та технологічних документів бібліотеки. Міждисциплінарний характер дослідження обумовлює використання бібліотекознавчих основ, аналіз та використання інформаційного законодавства та правових норм з інтелектуальної власності для регулювання діяльності бібліотек в інформаційному просторі.

У процесі виконання розділу «Інформаційно-комунікативна діяльність наукової бібліотеки з консолідації та охорони інтелектуальних інформаційних ресурсів» 2015 р. та на початку 2016 р. відділом з охорони інтелектуальної власності зосереджено основну ува-

гу на виконанні таких наукових і прикладних завдань заключного етапу дослідження:

- формування системи охорони об'єктів інтелектуальної власності НБУВ на основі узагальнення світового та вітчизняного досвіду, аналізу сучасного законодавства України, міжнародних правових документів, що регламентують діяльність бібліотек щодо охорони інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства;

- взаємодія з державними органами і науковими установами, вищими навчальними закладами, що займаються науковими та прикладними проблемами охорони і захисту інтелектуальної власності;

- аналіз основних напрямів науково-дослідної та науково-методичної роботи з охорони інтелектуальної власності в діяльності провідних бібліотек України;

- аналіз науково-методичних підходів щодо визначення об'єктів інтелектуальної власності, створення рекомендацій щодо реєстрації об'єктів інтелектуальної власності, створених у процесі виконання НДР;

- оформлення майнових прав та права інтелектуальної власності на створені в НБУВ розробки та інформаційні продукти. Аналіз науково-методичних підходів щодо укладання авторських і ліцензійних договорів у бібліотеках, розроблення пропозицій та рекомендацій щодо форм цих документів;

- аналіз діяльності структурних підрозділів НБУВ щодо формування та використання БД, вивчення планово-звітної документації щодо БД структурних підрозділів НБУВ. Забезпечення діяльності Комісії з приймання завершених розробок бібліотечно-інформаційних сервісів та баз даних НБУВ. Оптимізація підготовки інформації про БД, підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів;

- моніторинг фахових інтернет-ресурсів, формування бібліографічної БД за профілем наукової проблематики відділу та підготовка на цій основі інформаційно-аналітичних матеріалів;

- інформаційне забезпечення та участь у розробці проектів загальнодержавних нормативно-правових і інструктивно-методичних документів;

- розробка і модифікація внутрішньо-бібліотечних інструктивно-методичних до-

кументів НБУВ. Розробка та вдосконалення документів, що регламентують діяльність відділу з охорони інтелектуальної власності;

- підготовка пропозицій щодо правового забезпечення передачі до НБУВ авторами друкованих творів або правовласниками прав на поширення в електронному просторі об'єктів інтелектуальної власності;

- підготовка і проведення наукових та освітніх заходів щодо проблем охорони інтелектуальної власності;

- підвищення кваліфікації працівників НБУВ і бібліотек партнерів у напрямі дотримання вимог авторського права в формуванні електронних інформаційних ресурсів та бібліотечно-інформаційному обслуговуванні користувачів;

- реєстрація об'єктів інтелектуальної власності.

Основними теоретичними результатами відділу з охорони інтелектуальної власності є: обґрунтування та розробка системи охорони об'єктів інтелектуальної власності в НБУВ; формування джерельної бази дослідження; вироблення прикладних підходів до організації інформаційно-комунікаційної діяльності бібліотеки з дотриманням вимог авторського права.

Прикладними результатами виконання тематики НДР є: удосконалення і впровадження у практику НБУВ інструктивно-методичних документів щодо охорони інтелектуальної власності в умовах розвитку інформаційних технологій бібліотеки; дослідження сучасних тенденцій формування та використання електронних інформаційних ресурсів; розроблення рекомендацій з розвитку системи охорони інтелектуальної власності в діяльності бібліотеки в цифровому середовищі.

Досвід функціонування системи охорони інтелектуальної власності НБУВ спрямовано на вирішення таких основних завдань: дослідження проблем охорони об'єктів права інтелектуальної власності в бібліотечно-інформаційній діяльності; створення регламентуючих документів у цьому напрямі; виявлення та реєстрації створюваних у бібліотеці об'єктів права інтелектуальної власності (у т. ч. БД); закріплення за бібліотекою прав інтелектуальної власності на продукти її наукової діяльності;

одержання охоронних документів у Державній службі інтелектуальної власності України.

Із метою регламентування процесів створення та використання працівниками бібліотеки службових об'єктів інтелектуальної власності відділом з охорони інтелектуальної власності НБУВ було розроблено проект «Положення про створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського», яке встановлює порядок забезпечення передбачених законодавством прав НБУВ і працівників на результати інтелектуальної діяльності – інтелектуальну власність. Цей документ пройшов експертизу в профільних установах НАН України, внесено зміни щодо зауважень провідних фахівців з інтелектуальної власності та здійснюється апробація у вирішенні сучасних завдань НБУВ у науковому комунікаційному середовищі та бібліотечно-інформаційному обслуговуванні користувачів.

Використані підходи до вирішення наукових і прикладних завдань з охорони інтелектуальної власності в межах діяльності НБУВ дозволяють виявити основні проблеми на рівні бібліотеки, в правовому регулюванні діяльності бібліотек, а також знаходити шляхи їхнього розв'язання в напрямі вдосконалення функціонування бібліотеки в інформаційно-комунікаційному середовищі держави та пропонувати обґрунтовані зміни до законодавства.

Дослідження проблем охорони інтелектуальної власності в інформаційно-комунікативній діяльності наукової бібліотеки з позицій бібліотекознавчого підходу вимагає вдосконалення системи охорони інтелектуальної власності, що поєднує в собі інтегрування досягнень правничої науки і бібліотечного досвіду в системі формування інформаційних ресурсів та наданні доступу до них в умовах електронних комунікацій. У вирішенні проблем дотримання вимог законодавства при створенні та використанні об'єктів інтелектуальної власності необхідно виробити нові підходи до вивчення діяльності наукових бібліотек України, відповідно до правових вимог міжнародного інформаційного середовища.

Сучасні проблеми охорони інтелектуальної власності в інформаційно-комунікаційній

діяльності НБУВ спрямовує відділ з охорони інтелектуальної власності на розробку єдиних підходів до організації та використання інтелектуального потенціалу бібліотечно-інформаційної сфери в національному інформаційному просторі, зокрема необхідно створити комплекс нормативно-методичних до-

кументів, що обумовлюють стосунки між бібліотекою і авторами творів, бібліотекою і користувачами, бібліотекою і співробітниками, вдосконалюють інформаційно-комунікаційну діяльність НБУВ, відповідно до міжнародних норм права з охорони інтелектуальної власності.

Використані джерела

1. Артемов Ю.І. Про авторське право та деякі проблеми при формуванні електронних інформаційних ресурсів у наукових бібліотеках [Електронний ресурс] / Ю.І. Артемов // Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору України. – К., 2012. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/8653/1/pdf>.
2. Макаренко П.Д. Інфраструктура інтелектуальної власності в Україні: комунікаційний аспект / П.Д. Макаренко, Г.В. Шемаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Х., 2014. – Вип. 43. – С. 91-97.
3. Макаренко П.Д. Складові інформаційної інфраструктури інтелектуальної власності в Україні / П.Д. Макаренко // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2014. – № 3 (19). – С. 12-16.
4. Макаренко П. Бібліотечно-інформаційний ресурс України у сфері інтелектуальної власності / П. Макаренко // Вісник Книжкової палати. – 2015. – № 3. – С. 38-40.
5. Поліщук Р. Проблеми захисту авторського права в бібліотечному обслуговуванні / Р. Поліщук // Вісник Книжкової палати. – 2010. – № 3. – С. 35-38.
6. Кириленко О.Г. Охорона інтелектуальної власності Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: наукові та прикладні аспекти / О.Г. Кириленко, Л.А. Литвинова // Сучасні виклики і актуальні проблеми права інтелектуальної власності в Україні та Європі : матеріали міжнар. наук.-практ. конф: Київ, 10-11 груд. 2015 р. – К., 2015. – С. 97-100.

Reference

1. Artemov, I. I. (2012). About author's right and some problems of the formation of electronic informational resources and scientific library. Kyiv. Retrieved from <http://lib.iitta.gov.ua/8653/1/pdf> [in Ukrainian].
2. Makarenko, P. D. (2014). Infrastructure of intellectual property of Ukraine: communication aspect. *Visn. Khark. derzh. akad. Kultury*, 43, 91-97 [in Ukrainian].
3. Makarenko, P. D. (2014). Elements of information infrastructure of intellectual property of Ukraine. *Derzhava ta rehiony. Serii: Sotsialni komunikatsii*, № 3 (19), 12- 16 [in Ukrainian].
4. Makarenko, P. (2015). Librarian-information resources in Ukraine and sphere of intellectual property. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 3, 38-40 [in Ukrainian].
5. Polishchuk, R. (2010). Problems of the defence of the author's truth in librarian service. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 3, 35-38 [in Ukrainian].
6. Kyrylenko, O. H. (2015). The security of intellectual property of National library in Ukraine after V.I. Vernadsky. Modern challenges and actual problems of the intellectual property in Ukraine and Europe. *Proceedings of International Scientific and Practical Conference*. (pp. 97-100). Kyiv [in Ukrainian].